

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: 3, Sayı: 1, Bahar 2012

İNÖNÜ UNIVERSITY
JOURNAL of the FACULTY of DIVINITY

Volume: 3, Issue: 1, Spring 2012

Lise Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*

Selahattin YAKUT**

Özet: Genç nüfusumuzun çok önemli bir kısmı, orta öğretim kurumlarında öğrenim görmektedir. Lise dengi okullar ya da orta öğretim kurumları, genci yüksek öğretime ve dolayısıyla mesleğe hazırlayan çok önemli kurumlardır. Bu kurumlardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı ve başarılı bir şekilde yürütülmesi, her şeyden önce güvenli okul ortamlarının oluşturulmasına bağlıdır. Ergenlik dönemine rastlayan lise yılları ise fiziksel, duygusal, sosyal, cinsel vb. pek çok sorunu beraberinde getiren oldukça kritik bir gelişim evresidir. Ergenlik dönemi aynı zamanda, gençlerin duygusal durumlarının istikrarsızlığına bağlı olarak tepkilerini kontrol edememeleri sebebiyle, şiddete yönelme ihtimallerinin de yüksek olduğu bir gelişim dönemidir. Bu bakımdan orta öğretim kurumlarında şiddet konusu, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Okullardaki şiddet olaylarını önlemek veya azaltmaya yönelik çalışmalar yapabilmek için; okullardaki şiddetin nedenlerini saptamak, eğitimin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Öyleyse şiddet toplumda ve insanların eğitildikleri okullarımızda nasıl giderilecektir? Bunu tartışmak için önce şiddetin kaynaklarına ve kökenine inmek ve hangi değişkenlerin ne ölçüde şiddet eğilimi üzerinde etkili olduğunun da tespiti önem arz etmektedir. İşte bu araştırmayla, lise öğrencilerinin şiddete yönelik eğilimlerinin tespit edilmesi, şiddete yönelten nedenlerin bilimsel olarak araştırılması, anne-baba ve eğitimcilere yol gösterilmesi; kuramsal ve uygulamalı çalışmalara veri sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmamızda 9.10.11. ve 12. sınıf düzeyinde tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 710 lise öğrencisi üzerinde yapılan anket sonucu; cinsiyet, ailenin algılanan ekonomik düzeyi, hayatın en uzun döneminin geçtiği yer, anne ve babanın mesleği, ailede ölüm olayının yaşanmış olması, anne babanın ayrı/birlikte yaşamaları gibi değişkenlerin lise öğrencilerinin şiddet eğilimi üzerindeki etkilerinin anlamlılık derecesinde olmadığı; sınıf (yaş), okunan okul türü, ailenin algılanan dindarlık düzeyi, algılanan okul akademik başarısı gibi değişkenlerin ise lise öğrencilerinin şiddet eğilimi üzerinde anlamlı derecede etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede araştırma bulgularına dayanılarak velilere, öğretmenlere ve yöneticilere çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

* Bu çalışma SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Hüseyin CERTEL danışmanlığında 18/05/2012 tarihinde tamamlanmış olan "Lise Öğrencilerinde Dindarlık-Şiddet Eğilimi İlişkisi" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır

** Polatlı Sevim Aras İlkokulu Müdür Yardımcısı,(selahattin_yakut@hotmail.com), Tel: (505) 2593733

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Şiddet Eğilimi, Lise, Ergenlik.

Abstract:- The examination of the level of violence among highschool students-Violence, which threatens individuals and societies in modern world and degrades them in psycho-social aspects and which is a phenomenon that modern man can not overcome, has made itself felt more every passing day. By means of advancing technology and with the diversification of means of life, violence, which is seen more invisibly, indirectly and in various covertways in virtually every area of life, is the biggest obstacle to the ideal of a more livable world of humanity. In terms of creating safe school environments, identifying the causes of violence in schools is of vital importance for the proper functioning of education. The most basic factor for efforts to prevent the effects of violence passes primarily from identifying the sources of violence and concentrating on the causes of these resources.

Keywords: Violence, Violent Tendency, High School, Adolescence.

GİRİŞ

Yaşamı ve evreni anlamının birçok yolu vardır: Algılama, din, felsefe, bilim ve diğerleri. Her alanın kendi uzmanı olmasına karşın bunların tümü de bir file dokunarak onun hakkında bilgi elde etmeye çalışan kör birer insandan başka bir şey değillerdir. Bir din adamı onun bacaklarına dokunup yaşamın bir ağacın gövdesine benzediğini; bir bilimci kuyruğuna dokunup yaşamın bir ipe benzediğini; bir şair kulaklarına dokunup onun yasemin yaprağına benzediğini; bir düşünür onun gövdesine dokunup bir yılanı benzediğini düşünebilir. Her uzmanın yaşam hakkındaki görüşü anlamlı ve gerçektir. Bununla birlikte bu insanların geliştirdikleri kuramlar bütünün yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır.

Ben de yalnızca bu körlerden bir tanesiyim. (Sarah Rossbach)

Modern dünyada bireyleri ve toplumları tehdit eden, onları psiko-sosyal açıdan yıkıma uğratan ve çağımız insanının üstesinden gelemediği bir olgu olan şiddet, her geçen gün kendini daha çok hissettirmektedir. Gelişen teknoloji ve yaşam araçlarının çeşitlenmesiyle sosyal hayatın hemen hemen her alanında çeşitli şekillerde ve çeşitli tonlarda görülen şiddet, insanlığın daha yaşanılır bir dünya idealinin önündeki en büyük engeldir:

“Bugün dünyada çocuğundan yaşlısına, kadınından erkeğine birçok insan şiddet görmekte ya da şiddetten bir şekilde etkilenmektedir.”¹

Sosyal ve psikolojik bir sorun olan şiddet, günlük yaşamda çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Üstelik şiddet sadece başkalarının başına gelen ya da başka kişileri ilgilendiren bir olgu da değildir. Her birimizin gündelik yaşamını kuşatacak kadar da yaygındır: Ailede, kişiler arası ilişkilerde, sinemada, televizyon programlarında, daha çok çocukların ilgi gösterdikleri bilgisayar oyun-

¹ Bozkurt Koç, *Okullarda Şiddet*, Yazı Yayınları, İstanbul, 2011, s.1

larında ve günlük yazılı basında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.²Hayat kalitemizi düşüren ve “daha önce görmediğimiz bir boyutta yaşanan”³ şiddetin kontrol edilerek, yaşamımızı bu girdaptan kurtarabilmek için öncelikle şiddetin anlamlandırılması ve şiddeti üreten etmenlerin belirlenmesi gerekmektedir.O halde şiddet nedir?

Şiddet, saldırganlığın nefret, düşmanlık gibi duygu durumlarının daha da etkinlik kazandığı biçimi olarak tanımlanabilir.Terim olarak şiddet, Latince “violentia”dan gelmektedir. Violentia, şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç demektir. “Violere” fiili ise şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşımaktadır.⁴Şiddet, bir kimsenin sahip olduğu ya da elinde bulundurduğu gücü, başkalarına zarar vermek veya başkalarını bazı haklardan mahrum etmek amacıyla kullanmasıdır⁵

Şiddet dilimize Arapçadan geçmiş bir kavramdır. Kamus-ı Türkî'ye baktığımızda, şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma, kaba ve sert muamele, mükâfat ve ceza vermede mübalağa, peklik, müsaadesizlik, sıkı ve ziyadelik olarak geçer.⁶

Michaud' da şiddeti “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan birinin veya birkaçının doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğer kişilerin bedensel veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne; mallarına; simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine zarar verecek şekilde davranmasıdır”⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir açıklamaya göre ise şiddet, kişiye zarar vermek, birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak, yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak şeklinde davranışlar olarak ifade edilmektedir.⁸

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise şiddeti “Kasıtlı olarak; tehdit veya fiilen kendisine, diğer bireye veya bir grup ya da topluluğa karşı yaralama, ölüm, psikolojik zarar verme, engelleme veya yoksun bırakma ile sonuçlanan fiziksel

² Selahaddin Öğülmüş, “Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler”. Eğitime Bakış Dergisi,Sayı:7, Aralık 2006, s.17.

³ Bozkurt Koç, a.g.e., s.1.

⁴ Oğuz Polat, *Çocuk ve Şiddet*, Der Yayınları, İstanbul,2001, s.4.

⁵ Öğülmüş,a.g.m., s.17

⁶ Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1987, s.771.

⁷ Yves Michaud,*Şiddet*, çev.: Cem Muhtaroglu, İletişim Yayınları, İstanbul,1991, s.8-9.

⁸ Yavuz Erten & Cahit Ardalı, “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psiko-sosyal Yapıları”, Şiddet, Cogito, sayı 6-7.Kış-Bahar,ss143-164,Yapı Kredi yayınları, İstanbul,1996.

güç kullanılması”⁹ olarak tanımlamıştır. “Toplum,bir organizmayla ya da bir dilse, şiddet onun patolojik düzensizliği ya da iletişimsel kopukluğu demektir.”¹⁰

Ayrıca şiddet;

“düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı ve fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi”¹¹,

“birini yaralamak veya bir şeye zarar vermek amacıyla kullanılan fiziksel güç” ya da “gücün haksızca veya yasal olmayan bir şekilde kullanılması”¹²,

“kişilere ya da nesnelere değişik boyutlarda zarar vermeyi içeren güçlü, kontrolsüz, aşırı, aniden, amansız, bilinçli, toplu ya da bireysel görülebilen bir olgu”¹³,

“her türlü güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel, ruhsal veya cinsel açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplu hareketlerin tümü”¹⁴,

“bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma”¹⁵,

“bir bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan, ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psikososyal ya da cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlar”¹⁶,

“Bir kişiye güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak”¹⁷,

“insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici bir edim”¹⁸olarak tanımlanmaktadır.

⁹ WHO Dünya Sağlık Raporu (Şiddet ve Sağlık Dünya Raporu),2002,s.2.

[www.http//undp.un.org.tr/who/bulten/turk/bulten9.htm](http://undp.un.org.tr/who/bulten/turk/bulten9.htm) (Erişim Tarihi 12.09.2007)

¹⁰ Mark Hobart, “Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru”(İngilizceden Çeviren: Yurdanur Salman), Şiddet, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar,51-64,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1996, s.51.

¹¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, İkinci Basım, Ankara, 2003,s.712.

¹² Selahaddin Öğülmüş, *Okullarda Şiddet ve Önlenmesi*. (S. Gelbal, Ed.). Okullarda Şiddetin Önlenmesi: Mevcut uygulamalar ve sonuçları. İçinde (ss. 25-48),Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara,2007.

¹³ Aysel Yıldırım, *Sıradan Şiddet*, Boyut Kitapları, İstanbul,1998, s.33-45.

¹⁴ Füsun Eyidoğan vd, MEB İlköğretim Veli Rehberi “Çocuğum Okula Gidiyor”, 10.Bölüm Okulda Şiddet

Erişim:http://iogm.meb.gov.tr/files/ilkogretim_veli_rehberi/index.html(19.10.2010)

¹⁵ EARGED (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı,MEB), *Öğrencilerin Şiddet Algısı*, Ankara, 2008, s.10 (Erişim: www.meb.gov.tr 01.05.2008)

¹⁶ Mahmut Tezcan,*Eğitimde Şiddet Olgusunun Sosyolojik Kaynakları*,6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Adnan Menderes Üniversitesi,Ekim 2009, s.792

¹⁷ Nurşen Adak, “Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet”, *Bilig* (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi). Sayı.30, Yaz, 2004,s. 27-38.

Şiddet eylemleri insanın zihinsel işlevlerinin ürünü olup, kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık duyguları ile beslenen bir tutkudur.¹⁹Tanımlarda da görüldüğü gibi şiddet, eylemde sınır tanımamanın en çarpıcı görünümüdür. Şiddet eylemleri, korkunun, bencilliğin, gururun en direkt tepkisidir; fiziksel güç kullanarak, o anda kendisini koruyamayacak ya da başkası tarafından korunamayacak bir insana fiziksel varlığına tepki olarak ya da kasıtlı olarak zarar veren veya bir insanı yok eden eylemlerin özelliğidir.²⁰

Şiddet eğilimi ise, bireylerin şiddete ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarından oluşmaktadır. Bu kavram bireylerin yalnızca şiddet davranışları ile sınırlı değildir; her hangi bir durumda şiddete başvurmak kadar, şiddet kullanımının haklı olduğunu düşünmek de şiddet eğilimi anlamına gelmektedir.²¹

Bu açıklamalar ışığında şiddeti; psikolojik, sosyal, duygusal, cinsel, ekonomik, fiziksel anlamda hukuka aykırı biçimde canlılara yöneltilen her türlü zarar verici eylem olarak; şiddet eğilimini de; şiddete meşruiyet kazandırmaya yönelik olumlu düşünce düzeyi şeklinde tanımlayabiliriz.

Şiddet, tanımlanması oldukça güç kavramlardan biridir. Söz konusu güçlük, şiddetin insanlık kadar eski bir kavram olmasından, insan düşüncesiyle beslenmesinden ve çok yönlü boyutları olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, şiddeti bir olgu olarak, kaynağı, nedenleri, boyutları ve ortaya çıkış biçimleri açısından ele alıp incelerken, her toplum ve her zamanda geçerli olabilecek standart bir şiddet tanımlaması ve sınıflamasına ulaşmanın da mümkün olmadığı görülecektir.²²Şiddet konusunda, neyin şiddet sayılıp sayılmayacağı yani “şiddet algısı” önemlidir. Aynı tutum ve davranış, kişilik tipleri bakımından farklı algılanabilmektedir. Kimileri aynı tutum ve davranış şiddet olarak görüp onunla mücadele ederken, kimileri bunu şiddet olarak görmemekte, onu olağan olarak değerlendirerek, söz konusu tutum ve davranışlara meşruiyet kazandırabilmektedir. Buna göre hangi davranışın şiddet

¹⁸ Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Şiddet, Cogito, Sayı:6-7, Kış-Bahar, 29-36, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.

¹⁹ Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1996. s.24.

²⁰ İonna Kuçuradi, *Şiddete Felsefeyle Bakınca*. Şiddet Sempozyumu. (7-14). 3 Mart, Türk Tabipler Birliği Yayınları. Ankara 2007.

²¹ Özlem Haskan, *Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.16.

²² Sezer Ayan, *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*, (Sivas İlköğretim II: Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme) Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sivas, 2007, s.7.

olarak kabul edildiği, bireylerin kültürel ve inanç yapılarına, değer yargılarına ve kişilik özelliklerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir.²³

Tezcan'a göre, toplumsal olgular açıklanırken, çok yönlü bir yaklaşım tarzı izlenmelidir. Toplumsal bir olgu olan şiddet, tek bir nedenle açıklanamaz. Ekonomik, psikolojik ve toplumsal boyutlar şiddet olaylarında önemli ölçüde etkiye sahiptir. Bu nedenle, şiddetin tek bir nedene indirgenerek algılanması, bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Örneğin şiddetin kalıtsal olarak açıklanması da artık geçerliliğini kaybetmiştir. Günümüzde, şiddetin toplumsal bir sorun olduğu kabul edilmektedir. Aile, okul, ekonomik, siyasal ve benzeri toplumsal kurumlar devreye girmektedir.²⁴ Çabuk-Kaya'ya göre ise şiddetin oluşumunda rol oynayan önemli faktörler, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler olarak düşünülebilir.²⁵ Ayrıca çocuk ve ergenlerin saldırgan davranışlarının ortaya çıkmasında ya da sürmesinde ebeveynlerin önemli bir role sahip olduğu da bilinen bir gerçektir.²⁶

İçli ise şiddetin kaynağının başlıca üç temelde aranması gerektiğini ileri sürmektedir: Bunlardan birincisi, ailedir. Genelde şiddet davranışı sergileyen çocukların ebeveynlerinde benzer davranışlar gözlenmektedir. Şiddetin ikinci kaynağı çevredir. Yasaların ihlalinin yaşam biçimi haline gelmiş olduğu bir çevrede yetişen çocuğun yasalara uygun davranışlardan çok şiddet içeren davranışlar göstermesi olasıdır. Şiddetin üçüncü kaynağı ise medyadan etkilenen kamuoyu oluşturur. Yasaları ihlal edenlerin kahraman ilan edildiği, yapanın yanına kar kaldığı televizyon programları ve filmler bireyin bu tür davranışları benimseyip öğrenmesine neden olmaktadır.²⁷

Şiddetin ortaya çıkış nedenleri ile ilgili olarak Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından 1995 yılında 102 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklaması sonucunda, orta öğretim gençleri arasında meydana gelen

²³ EARGED (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, MEB), *Öğrencilerin Şiddet Algısı*, Ankara, 2008, s.8 (Erişim: www.meb.gov.tr 01.05.2008)

²⁴ Mahmut Tezcan, "Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul", *Şiddet, Cogito*, Sayı:6-7, Kış-Bahar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996. s.105-108.

²⁵ Nilay Çabuk-Kaya, *Şiddetin Sosyal Dinamikleri*. Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu. (105-119). 20-21 Mayıs. Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2006.

²⁶ Serap Tekinsav Sütçü, Arzu Aydın, Oya Sorias, *Ergenlerde Öfke ve Saldırganlığı Azaltmak için Bilişsel Davranışçı Bir Grup Terapisi Programının Etkililiği*. *Türk Psikoloji Dergisi*, Aralık 2010, 25 (66), s.66.

²⁷ T. İçli, *Çocuk, Şiddet, Suç ve Medya*. Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberlerinin Sunumunun Toplum Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, Ankara, Mart 2002.

şiddet olaylarında öncelikle aile, okul yönetimi, devlet, arkadaş grubu, medya yayınlarının hepsinin ortak etkisinden söz edilmiştir.²⁸

Okulda şiddeti etkileyen faktörlerin ise; kişilik bozukluğu, dürtüsellik ve hiperaktivite, psikiyatrik rahatsızlıklar, saldırganlık ve madde kullanımını kapsayan kişisel faktörler; aile içi şiddet, çocuk istismarı ve reddi, çatışmaları ve aile içi bağların zayıf olmasını kapsayan ailesel faktörler; anti sosyal arkadaş grubu, düşük okul bağlılığı, akademik başarısızlık, büyük okul, çete grupları, izolasyon, akran reddi ve zorbalığını kapsayan akran grubu ve okul faktörü; güç, medyadaki şiddet görüntüleri, silaha kolay ulaşma, cinsiyet rolüne yönelik önyargılar ve kültürel normları kapsayan sosyal ve çevresel durumsal faktörler olmak üzere beş ana kategoride toplandığı görülmektedir.²⁹

Aile bağlarının zayıf olması, aile tarafından yeterli gözetim ve denetim yapılmaması; aile içinde şiddete tanık olunması, şiddete maruz kalınması ve şiddetin pekiştirilmesi ile şiddet kullanmayı destekleyen veya hoş gören beklentilerin, tutumların, inanışların ve duyuların bulunması gibi ailedeki ilk öğrenme deneyimleri şiddetin temel nedenleri arasında sayılabilir.³⁰

Gencin veya çocuğun saldırganlık ve şiddet davranışı gösterme ihtimalini arttıran risk faktörleri çevresel ve kişisel olmak üzere iki grupta özetlenebilir.³¹ Bireyin çocukluktan itibaren zihinsel, duygusal, sosyal ve psikoseksüel gelişimi, öğrenmeleri, aldığı modeller, tecrübeleri, olaylara yüklediği anlam, kısacası fenomenal alanı saldırganlık eğilimini ve türünü etkileyen önemli bireysel farklılıklar oluşturur.³² Şiddetin ortaya çıkmasıyla şiddet uygulayıcısı arasında görülen bir ilişki faktörü olarak, şiddet uygulayan erkeğin, çocukluk

²⁸ Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. *Şiddeti Önleme Platformu Eğitim ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporu*. 2005, Erişim: 01.05.2008, www.aile.gov.tr

²⁹ Murat Balkıs, Erdinç Duru, Mustafa Buluş, *Şiddete Yönelik Tutumların Öz Yeterlilik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu İle İlişkisi*, Ege Eğitim Dergisi (6) 2:83), 2005, s.83.

³⁰ T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, *Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı*, Sayı: Aralık1993- Aralık1994, Aralık, 2000, s.11.

³¹ Yasemin Yavuzer, *Saldırganlığı Önlemeye Yönelik Psiko-eğitim Programlarının Lise Öğrencilerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s.36.

³² Osman Tolga Arıcak, *Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.

döneminde fiziksel şiddet görmüş olması durumu üzerinde yaygınlıkla durulmaktadır.³³

Şiddet konusunda “..yapılan tanımlar ve sınıflamalar olanca eksikliklerine rağmen yanlışlıklar içermemektedir. Eksiklikler içermektedir; çünkü tanımlar, tanımlanan olguları ve bunlara işaret eden kavramları sınırlama özelliğine sahiptir. Bu anlamda bir şeyin tanımlanması demek aslında onun sınırlarının belirlenmesi demektir. Dolayısıyla tanımlar ilgili kavramları gerektiği şekilde dile getiren açıklamalar değildir. Yanlışlıklar içermemektedir; çünkü Berger’in de belirttiği üzere tanımlar doğaları gereği “doğru” ya da “yanlış” olmayıp gerçekliği az ya da çok betimleme veya olguları anlamada az ya da çok faydalı olabileceği noktasında birbirlerine karşı göreceli olarak üstündür. Öyleyse araştırmacıların yaptıkları tariflerin doğru veya yanlış oluşu üzerinde durmak anlamlı değildir. Çünkü tanımsızlığın belirsizliği beraberinde getirme riski kuvvetle muhtemeldir.”³⁴

İnsanlığın karanlık yönünü sembolize eden şiddet olgusunun, her geçen gün kendini daha çok hissettirdiği günümüz dünyasında daha yaşanılır bir dünya idealini paylaşan ve bu konuda sorumluluk hisseden herkesin, “şiddetsiz bir dünyayı nasıl inşa edebiliriz?” sorusunu kendisine sorması ve bu soruya cevap bulma konusunda zihnini yorması gerekmektedir. İnsanlığın ortak ıstırapı olan şiddet konusunda öncelikle şuna karar vermemiz gerekiyor: Mademki şiddet insanlığın karanlık ve korkunç yönünü temsil ediyor, biz bu yönümüzle mutluluk oyunu mu oynayacağız ve kendimizi bu karanlığın insafına mı terk edeceğiz, yoksa şiddetle yüzleşip şiddetin kaynaklarını etkisiz kılarak yaşamımızı aydınlıkla mı buluşturacağız?

Ortak idealimiz karşılıksız sevebilme temeline dayanan daha mutlu olacağımız bir dünya. Fakat bu idealimizin önündeki en büyük engel olan şiddet, günümüz insanı tarafından hala bir sorun çözme aracı olarak tercih ediliyor. Peki, neyin eksikliği bu? İnsanlığın zihinsel serüveni içinde hangi sorunlarının belirtisi olarak görmemiz gerekiyor şiddeti? Şiddetsiz bir dünya ütopyadan mı ibaret?

Şiddeti anlamamanın ve şiddetsiz daha yaşanılır bir dünya idealimizin yolu “şiddeti ortaya çıkaran” insanı anlamaktan geçiyor. İnsan varlığını anlamak için onu bir bütün olarak her yönüyle incelemek gerekmektedir. İnsanı anlama amacını gerçekleştirmek için yaşamsal alandaki her fenomeni, insan varlığının

³³ S. Demir, ‘Aile İçi Şiddetin Çocuk Açısından Değerlendirilmesi’, Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1997, s.9.

³⁴ Berger.,a.g.e., s.89 Akt. Yapıcı.,a.g.e., s.8-19.

sonsuz potansiyeli hakkında bilgi sunan birer ayna olarak görmek zorundayız. Bu bakımdan insan bilinci ve sınırları hakkında bilgi edinebilmek ve insanı anlamak için onun her yönünün aydınlatılması bağlamında insanı etkileyen olgulardan yararlanmak ve her ayrıntıya önem vermek, insanı anlamaya çalışma amacımız konusunda sağlıklı sonuçlar elde etmemize imkân verecektir. Şu husus hiçbir zaman unutulmamalıdır ki şiddetsiz bir dünya inşa etmek ancak şiddeti zihinsel ve sosyal dünyasından dışlayan insanı inşa etmekle mümkündür.

a. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmayla, lise öğrencilerinin şiddete yönelik eğilimlerinin tespit edilmesi, şiddete yönelten nedenlerin bilimsel olarak araştırılması, anne-baba ve eğitimcilere yol gösterilmesi; kuramsal ve uygulamalı çalışmalara veri sağlanması vedeşiddet konusunda risk dönemi olarak değerlendirilebilecek ergenlik döneminin sorunlarının üstesinden gelinmesinde yardımcı olacak bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır.

a.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmamın temel problemi, lise öğrencilerinde şiddet eğilimi düzeyi üzerinde hangi değişkenin ne ölçüde etkili olduğunun tespit edilmesidir. Temel probleme bağlı olarak belirlenen alt problemler ise şunlardır:

1. Cinsiyet değişkeni lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
2. Öğrenim aşamaları (sınıf) değişkeni lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
3. Okunan lise türü değişkeni lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
4. Algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkeni lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
5. Hayatının en uzun süresinin geçirildiği yerleşim birimi değişkeni lise şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
6. Ailenin algılanan dindarlık düzeyi değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
7. Anne-baba yaşam durumu (sağ/ölü, ayrı/birlikte, öz/üvey) değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
8. Anne babanın eğitim durumu değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
9. Algılanan akademik başarı değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?
10. Anne babanın meslek durumu değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?

11. Ailede ölüm yaşanması değişkeni, lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyini etkilemekte midir?

a.2. Araştırmanın Hipotezleri

Şiddet eğilimi düzeyi ile demografik değişkenler arasındaki ilişki bakımından araştırmamızın hipotezleri şunlardır.

I-Şiddet Eğilimi Düzeyi ve Demografik Değişkenlerle İlgili Hipotezler

1. Lise öğrencilerinde öğrenim aşamaları (sınıf) değişkeni ile şiddet eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Üst sınıflardaki öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, alt sınıflardaki öğrencilere göre daha düşüktür.
2. Lise öğrencilerinde cinsiyet ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Liseli kız öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, erkek öğrencilere göre daha düşüktür.
3. Okunulan lise türü ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Meslek lisesi öğrencilerinde şiddet eğilimi düzeyi puanları, diğer lise öğrencilerine oranla daha düşüktür.
4. Lise öğrencilerinde algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile şiddet eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, yüksek sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilere göre daha yüksektir.
5. Lise öğrencilerinde hayatın en uzun süresinin geçirildiği yerleşim birimi değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Hayatının en uzun süresini il merkezlerinde geçiren öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, diğerlerine göre daha düşüktür.
6. Lise öğrencilerinde ailenin algılanan dindarlık düzeyi değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Ailelerini yüksek düzeyde dindar olarak algılayan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları düşüktür.
7. Lise öğrencilerinde anne-baba yaşam durumu (sağ/ölü, ayrı/birlikte) değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne-babası birlikte yaşayan öğrencilerle annesi ya da babası vefat etmiş öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine göre daha düşüktür.
8. Lise öğrencilerinde anne babanın eğitim durumu değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne ve babasının eğitim durumu yüksek olan lise öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyi puanları, diğerlerine oranla daha düşüktür.
9. Lise öğrencilerinde algılanan akademik başarı değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları daha düşüktür.
10. Lise öğrencilerinde anne-babanın meslek durumu değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne ve babası sürekli gelir getiren bir meslek sahibi olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine oranla daha düşüktür.

11. Ailede ölüm yaşanması değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Ailesinde ölüm olayı yaşanan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine oranla daha düşüktür.

a.3. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin anketlere verdikleri cevaplar, gerçek algılarını yansıtmaktadır.
2. Seçilen örneklem evreni temsil edebilecek büyüklüktedir.
3. Araştırma kapsamı içerisindeki öğrenciler, evren grubunu yeterli düzeyde temsil etmektedir.
4. Kullanılan istatistiksel teknikler amaca uygundur.
5. Kullanılan anketler istatistiksel açıdan güvenilirlerdir.

a.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Polatlı'da çeşitli liselerde öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde uygulandığından, sonuçlar Polatlı'da öğrenim gören ve ankete katılan lise öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırma verileri 2011-2012 öğretim yılında, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ankara Polatlı İlçe merkezindeki çeşitli liselerin 9-10-11-12 sınıflarında öğrenim görmekte olan örneklem grubundan elde edildiği için araştırma yapıldığı zaman kesitiyle sınırlıdır.
3. Araştırmada elde edilen veriler, bu araştırmada kullanılan "Şiddet Eğilim Ölçeği" nin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda ölçtüğü kadarıyla ve bu ölçekteki değişkenlerle sınırlıdır.
4. Araştırma, "Şiddet Eğilimi" düzeylerini etkileyeceği düşünülen incelediğimiz faktörler ile sınırlı olup, şiddet eğilimi üzerinde etkili olabilecek başka faktörler araştırmada ele alınmamıştır.
5. Araştırma kullanılan yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.
6. Lisede hazırlık okuyan ya da 1. sınıfa giden öğrencileri lise bitimine kadar izleme durumu söz konusu olmadığından araştırmamızda zaman sınırlaması söz konusudur.
7. Araştırmanın sonuçları veri toplama araçlarıyla sınırlıdır.
8. Türkiye'deki bütün liselerde bu çalışmanın yapılması mümkün olmadığından araştırma yapılan liselerden elde edilen sonuçlar tüm liseler için genelleme yapılması noktasında sınırlılık taşımaktadır.
9. Konu, araştırmacının ulaşabildiği kaynaklardan elde ettiği verilerle sınırlıdır.

b-Araştırmanın Yöntemi-Teknikleri ve Veri Kaynakları

Çalışmamızda şiddet eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Anketi oluşturan maddelerin likert tipinde iki tip beşli derecelendirme seçenekleri kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde yüzde ve frekans dağılımı, aritmetik ortalama, t-testi, varyans analizi (Anova), Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma, analizi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerde iki grup arasındaki anlamlılık ilişkisi t-testi, ikiden fazla gruplarda ise varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda tutum düzeylerinin farklılaştığına ilişkin bir sonuca varıldığında, hangi gurupların tutum düzeylerinde farklılaşmalar bulunduğunu tespit etmek için Lsd Post-hoc testi uygulanmıştır.

b.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız Şiddet Eğilim Ölçeği'nin kullanıldığı ampirik bir çalışmadır. Araştırmamızdaki amacımız konuyla ilgili bir envanter geliştirme olmadığından çalışmamıza kaynak olabilecek çalışmalar incelenmiş ve lise öğrencilerinde şiddet eğilimi düzeyini ölçmek için "Şiddet Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırma, 2011-2012 Eğitim Öğretim yılında Ankara Polatlı'da eğitim gören lise öğrencileri üzerinde yapılmış, veriler anket yoluyla toplanmıştır.

Ib.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evreni, araştırma probleminin etkisi altında bulunan ve bilgi sağlamak için üzerinde gözlem yapılacak ana küttedir. Başka bir ifade ile evren, gözlem alanına giren elemanların (insan, hayvani bitki, nesne vb.) toplamıdır.³⁵ Araştırmamızın evrenini, 2011-2012 Eğitim Öğretim yılında Ankara İli Polatlı İlçesi'nde çeşitli liselerin 9.,10.,11.,12. sınıflarında öğrenim görmekte olan ve yaşları 14-18 arasında dağılım gösteren (418 erkek-292 kız) öğrenciler oluşturmaktadır.

Örnekleme, evrenin bir modeli ya da örneğidir. Doğru bir örneklem seçimi için iki özellik aranmalıdır; 1. Evreni temsil yeteneği (nitelik bakımından) 2. Yeterli büyüklük (nicelik bakımından). Temsil yeteneği içinden seçildiği evrenin karakteristiklerini bir yanlışlık yaratmadan yansıtması demektir. Yeterli büyüklük ise, sonuçların evrene yansıtılabileceği büyüklüktür.³⁶

Örnekleme büyüklüğü, Muzaffer Sencer'in hazırladığı "Farklı büyüklükteki evrenler için %96 güven düzeyi ve %4 göz yumulabilir yanlışlığa göre örneklem büyüklüğü" isimli tablosuna³⁷ göre belirlenmiştir. Tabloya göre, evren büyüklüğü 10.000 olan bir araştırmada %96 güven düzeyine göre örneklem

³⁵ H. Bal., *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, SDÜ Basımevi, Isparta, 2001, s.110.

³⁶ Bal, *a.g.e.*, s.111.

³⁷ M. Sencer, *Toplumbilimlerde Yöntem*, Beta Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1989, 609.

sayısı 566 olarak belirtilmiştir. Buna göre araştırmamızda örneklem büyüklüğünün artması ile güvenilirlik düzeyi artacağından ve yanılğı payı düşeceğinden, araştırmamızın örnekleme “tesadüfi örnekleme”³⁸ yoluyla seçilmiş 710 öğrenciden oluşmaktadır.

b.3. Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları

Araştırmada örneklemin sosyo-demografik özelliklerini öğrenebilmek için “Kişisel Bilgi Formu”, şiddet eğilim düzeyi ile ilgili veri toplamak için de “Şiddet Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır.

a-Kişisel Bilgi Formu:

Bu form ile deneklerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, okunulan lise türü, algılanan akademik başarı, ailenin algılanan ekonomik düzeyi, hayatın en uzun döneminin geçtiği yerleşim birimi, anne ve babanın mesleği, ailenin algılanan dindarlık düzeyi, ailede ölüm olayının yaşanması, anne babanın ayrı/birlikte yaşamaları) hakkında bilgiler toplanmıştır.

b-Şiddet Eğilimi Ölçeği

Bu ölçek Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun 1998 yılında yayınladığı, “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” konulu çalışmasında yer alan ve kullanılan ölçektir. “Söz konusu ölçek, Doç. Dr. Erol Göka, Yrd. Doç. Dr. Bülent Bayat ve Dr. M. Hakan Türkçapar tarafından 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı adına yapılan, “Ortaöğrenim kurumunda okuyan öğrencilerin saldırganlık ve şiddet eğilimleri” konulu araştırma da kullanılmak üzere geliştirilmiş olup, adı geçen araştırma da istenen sonuçları vermiştir”³⁹

Şiddet Eğilim Ölçeği’nin geçerliliği Göka ve arkadaşları tarafından daha önce test edildiğinden ölçeğin güvenilirlik testleri yapılmıştır.⁴⁰ Ölçeğin güvenilirliğini sınamak üzere iç tutarlılık kapsamında güvenilirlik katsayısı iki farklı zamanda 78 ve 87 bulunmuştur. Uygulanan SplitHalf (Yarıya Bölme) testinde 1. yarı Alpha değeri .74 ve 2. yarı Alpha değeri .81 ve tamamı için Spearman-Brown testi sonucu .86’dır.⁴¹

³⁸ Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Güzem Yay. İstanbul 2000,38.

³⁹ T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Bilim Serisi 113, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1998, s.47.

⁴⁰T .C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, ag.e.,s47.

⁴¹ Aynur Uysal, *Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması*,Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,İzmir,2003, s.47.

Araştırmamızda örneklemin kullandığımız ölçeklerin sorularına verdikleri cevapların tutarlılığını ortaya koymak amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesi güvenilirlik değerini gösterir. Bu araştırmamızda güvenilirlik ölçütü olarak Cronbach Alpha kullanılmıştır. Şiddet Eğilimi Ölçeği'nin güvenilirliğine yönelik tarafımızca yapılan güvenilirlik testi sonucu da ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.88 olarak ölçülmüştür. Yapılan çalışmalarda güvenilirlik açısından en küçük alpha değerinin 0.60 olması gerektiği dikkate alındığında, bu çalışmamızda kullandığımız ölçeğin güvenilirlik değerlerinin oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

b.4. Uygulama

Öncelikle kişisel bilgi formu ve şiddet eğilim ölçeği kitapçık haline getirilerek çoğaltılmıştır. Anketin uygulaması Ankara İli Polatlı İlçesi'nde çeşitli lise-lerde 2011–2012 eğitim öğretim yılı I. döneminde gerçekleştirilmiştir. Demografik özelliklerle ilgili kişisel bilgi formu ve Şiddet Eğilim Ölçeği'nden oluşan anket, dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci sınıflara uygulanmıştır.

Uygulamaya 750 öğrenci katılmıştır. Anket uygulaması ders saati içerisinde araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Anketler uygulanırken araştırmacının amacı ve önemi anlatılarak öğrencilerden anket formlarının ilk sayfasındaki uyarıları dikkate almaları istenmiş, ayrıca daha sağlıklı bilgilere ulaşabilmesi için formlara isimlerini yazmamaları uyarısında bulunulmuştur. Fakat anket sonrası yapılan incelemede 750 katılımcıdan 40'ının anket formunun doldurulmasında eksiklikler görülmüş ve bundan dolayı 710'unun anket formu değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

b.5. Puanlama

Şiddet eğilim ölçeğinde her bir soruda “tamamen katılıyorum,” “oldukça katılıyorum,” “kararsızım,” “pek katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler, +1,+2,+3,+4,+5 değerinde puanlara sahiptir. Dolayısıyla bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan $20 \times 5 = 100$, en düşük puan ise $20 \times 1 = 20$ puandır. Puanın (aritmetik ortalama) yüksek oluşu, şiddet eğiliminin yüksek olduğunu, aritmetik ortalamasının düşük olması da şiddet eğilim düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

b.6. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Araştırmamızda örneklemin kullandığımız ölçeklerin sorularına verdikleri cevapların tutarlılığını ortaya koymak amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bir ölçme aracının tekrarlanan ölçümlerde aynı sonucu verme derecesi

güvenilirlik değerini gösterir. Bu araştırmamızda güvenilirlik ölçütü olarak Cronbach Alpha kullanılmıştır.

Yapılan çalışmalarda güvenilirlik açısından en küçük alpha değerinin 0.60 olması gerektiği dikkate alındığında, bu çalışmamızda kullandığımız ölçeğin güvenilirlik değerlerinin oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1: Veri Toplama Aracının Güvenilirliği

Ölçekler	Coranbach's Alpha
Şiddet Eğilim Ölçeği	0.88

C. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Tez çalışmasının amacı, çalışmada öne sürülen hipotezlerin doğruluğunu kanıtlamak değil, sınamaktır. Bu sınamanın amacı ise, araştırma sürecinde elde edilen bulgular temelinde, bir kuramsal çerçeveye oturtulan hipotezlerin geçerli olup olmadığını ortaya koyarak, bilim insanları ve uygulamacıların ilgisine sunmak, bilimsel gelişmeye ve başka araştırmacılarca yeni çalışmaların yapılmasına kapı aralamaktır.⁴²

Bu amaca uygun olarak anketimiz sonucunda elde ettiğimiz bulgularla, şiddet eğilim düzeyi arasındaki ilişkiye dair çeşitli değişkenler açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

⁴² M. Albayrak, *Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım Kılavuzu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005/2006.

c.1-Bulgular**c.1.1)-Bütün Denek Grubunun Şiddet Eğilimi Düzeyleri ile İlgili Bulgular**

Tablo 1: Bütün Denek Grubunun Şiddet Eğilimi Düzeyleri ile İlgili Bulguların Dağılımı

	N	Aritmetik ortalama	Standart sapma
Hak etmiş olanlara layık oldukları ceza verilmelidir	710	4,09	1,311
İnsan çevreden gelecek tehditlere daima hazır olmalıdır	710	3,93	1,333
Hoşuma gitmeyen bir olay karşısında hemen sinirlenirim	710	3,78	1,298
Doğru olduğuna inandığım konularda eleştirilmek beni sinirlendirir	710	3,75	1,347
Diğerlerinin saldırılarına karşı güçlü bir arkadaş grubu mutlaka olmalıdır	710	3,29	1,544
Rahatsız olduğum durumlar karşısında sinirlendiğimde kendimi kontrol edemiyorum	710	3,25	1,395
Duygusal yada fiziksel rahatsız edildiğimde fiziksel olarak karşılık verme isteği duyarım	710	3,17	1,432
Eğer beğenmediğim bir şey olursa en yakınım ile bile tartışırım	710	3,11	1,470
Eğer saldırıya uğramışsam aradan geçen zamana bakmaksızın aynı şekilde karşılık veririm	710	3,00	1,511
Sinirli olduğumda bir şeyleri kırma isteği duyarım	710	2,80	1,529
Bazı insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım	710	2,71	1,447
Bazı hallerde insanlara karşı zor kullanılabileceğine inanırım	710	2,71	1,377
Kavgaları seyretmek hoşuma gider	710	2,63	1,633
Bu dünyada en önemli şey diğerlerinden güçlü olmaktır	710	2,62	1,441
Sokakta başıboş dolaşan hayvanlar ortadan kaldırılmalıdır	710	2,46	1,647
Bence hayvanların av maksadıyla vurulmasının sakıncası yoktur	710	2,30	1,509
Arkadaşlarım, annem, babam vb. insanlarla çok sık tartışmaya girerim	710	2,30	1,339
İnsanların benden korkması hoşuma gider	710	2,26	1,347
Bazen başkalarına zarar verme isteği duyarım	710	2,03	1,352
Sık sık kavga ederim	710	1,84	1,195
Genel	710	2,90	,778

Tablo 2’de, ankete katılan 710 öğrencinin her bir soru için verdikleri puan ortalamaları, standart hata puanları ve verilen puanların genel ortalamaları görülmektedir.

Şiddet eğilim ölçeğinde her bir soruda “tamamen katılıyorum,” “oldukça katılıyorum,” “kararsızım,” “pek katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler, +1,+2,+3,+4,+5 değerinde puanlara sahiptir. Dolayısıyla bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan $20 \times 5 = 100$, en düşük puan ise $20 \times 1 = 20$ puandır. Puanın (aritmetik ortalama) yüksek oluşu, şiddet eğiliminin yüksek olduğunu, aritmetik ortalamanın düşük olması da şiddet eğilim düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Örneklemin genel şiddet eğilimi düzeyini gösteren 2.90 değerini gerek beşli likert ölçeğine göre değerlendirdiğimizde, gerekse de şiddet eğilimi puan ortalaması olan $x = 58.03$ değerini anketten alınabilecek en yüksek puan olan 100 puana göre değerlendirdiğimizde, örneklemin orta derecede şiddet eğilimine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Şiddet eğilimi ortalaması, eğilimin şiddet fiiline dönüşme riskini ve öğrencilerin şiddete yatkınlık derecesini göstermektedir. Şiddet eğilimi ortalamasının yüksek çıkması öğrencilerdeki şiddet eğiliminin şiddet eylemine dönüşme riskini artıracığından, ankette örneklemin orta derecede şiddet eğilimine sahip olması da örneklemin şiddet eğiliminin şiddet eylemine dönüşme riskinin orta derecede olduğunu göstermektedir.

c.1.2.) Demografik Özellikler ve Şiddet Eğilimi Düzeyleri ile İlgili Bulgular

a)-Cinsiyet ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Hipotez 1: Lise öğrencilerinde cinsiyet değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Liseli kız öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, erkek öğrencilere göre daha düşüktür.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S	Standart Hata	t	Sd	p
Şiddet eğilimi ölçeği	Erkek	418	2,81	,808	,040	-3,653	708	,000
	Kadın	292	3,03	,716	,042			

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak oldukça anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. $t(708) = -3,653, p < 0.01$

Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin şiddet eğilimi ölçeği ortalaması ($X=2,81$), kız öğrencilerininki ise ($X=3,03$) 'tür. Sonuçlar değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin şiddet eğiliminin erkek öğrencilere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Şahan tarafından yapılan 2005-2006 eğitim-öğretim yılında 538 lise öğrencisine uygulanan anket çalışmasında, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu ve erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyinin ($x=130,71$) kız öğrencilerin saldırganlık düzeyinden ($x=117,10$) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴³

Kaya'nın yaptığı araştırmada, cinsiyet değişkeni ile saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş ve erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.⁴⁴

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada istatistiksel veriler, lise öğrencilerinin cinsiyete göre Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını ve erkek öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının, kız öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermektedir.⁴⁵

Yaptığımız bu çalışmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek şiddet eğilimi düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle şiddet eğiliminin, şiddeti zihinsel anlamda onaylama olduğunu ve bu eğilimin fiiliyata geçmesinin şiddet olarak isimlendirildiğini unutmamak gerekir. Kız öğrencilerin aile içinde, sokakta, medyada sürekli kadına yönelik şiddete tanıklık etmeleri; gerek ailesi tarafından gerekse çevre tarafından ahlakî kaygılarla sürekli sosyal baskı altında bulunmaları; erkek egemenliğine dayanan sosyal hayatta kendilerine yer bulmanın uğraşı içinde sıkıntılar yaşamaları; özellikle sözlü

⁴³ Mehmet Şahan, *Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007, s.67.

⁴⁴ Fadime Kaya, *Lise Öğrencilerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkışına Katkıda Bulunan Faktörlerin Araştırılması*, İstanbul Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.83.

⁴⁵ T. Ağlamaz., *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2006 s.61-62

tacizlere maruz kalmaları ve bunlarla başa çıkmada fiziksel güçleri yeterli olmadığı için, psikolojik ve duygusal yıkımlar yaşayabilmeleri kız öğrencilerdeki şiddet eğilim düzeyini artıran etkenler olabilir.

b)-Sınıf ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 2: Lise öğrencilerinde öğrenim aşamaları (sınıf) değişkeni ile şiddet eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Yüksek sınıflardaki öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, düşük sınıflardaki öğrencilere göre daha düşüktür.

Tablo 4: Sınıf Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması İle İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	d	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	5,435	3	1,812	3,016	,029	2-4
	Gruplar içi	424,146	706	,601			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(3;706)}=3,016, p<0.05$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar sınıf (öğrenim aşaması) değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 5: Sınıf Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Sınıf	N	X	S	Standart Hata
Şiddet eğilimi ölçeği	9. Sınıf	6	2,53	1,205	,492
	10. Sınıf	251	3,01	,774	,049
	11. Sınıf	218	2,89	,698	,047
	12. Sınıf	235	2,81	,830	,054
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, sınıf değişkenine göre şiddet eğilimi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Buna göre

araştırmaya katılan öğrencilerden 10.sınıfta okuyanların şiddet eğilimi puanı ortalamasının ($X=3,01$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 11. Sınıf öğrencilerinin ($X=2,89$), 12. sınıf öğrencilerinin ise ($X=2,81$), 9. sınıf öğrencilerinin ($X=2,53$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Gruplar arası anlamlı farkın 2-4 grupları arasında olduğu görülmektedir.

Şahan'ın lise öğrencilerine uyguladığı anket çalışmasında, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile sınıf değişkeni arasında anlamlı ilişki olduğu ve 11. sınıf öğrencilerinin ($x =131.99$) saldırganlık düzeylerinin, 9. sınıf ($x =121.90$) ve 10. sınıf öğrencilerinin ($x =124.04$) saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁴⁶

Kaya'nın yaptığı araştırmada, sınıf değişkeni ile saldırgan davranış düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuş ve 9. sınıf öğrencilerinin saldırgan davranış ölçeği puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁴⁷

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada istatistiksel veriler, lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ile Saldırganlık Ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ve 2. sınıfta (10. sınıf) öğrenim gören öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının diğer gruplara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir.⁴⁸

N. Feyzal Kesen ve arkadaşları tarafından Konya İlinde yetiştirme yurtlarında kalan 110'u kız 912i erkek ergen üzerinde yapılan araştırmada elde edilen bulguda ise ergenlerin yaşları arttıkça genel saldırganlık ve atak, dolaylı, sinirli, negatif saldırganlık düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu durum ise bireyin ergenlik dönemine girişi ile ve artık kendi sorumluluğunu alması gerekmesi ile orantılı olarak yaşadığı kaygılarla ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan yaş ile sözel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.⁴⁹

Yaptığımız çalışmada, 10. sınıf öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyinin en yüksek olduğu ve sınıf düzeyi yükseldikçe şiddet eğilim düzeyinin azaldığı anlaşılmaktadır. Öğrencilerin ilköğretimden sonra yapılan SBS puanlarına göre

⁴⁶ Şahan, *a.g.t.*, s.69.

⁴⁷ Kaya, *a.g.t.*, s.85.

⁴⁸ Ağlamaz, *a.g.t.*, s.62-63.

⁴⁹ N. Feyzal KESEN, M. Engin DENİZ, Neslihan DURMUŞOĞLU, Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki : Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:17, s.354

ve kendilerine yapılan öneriler doğrultusunda çeşitli liselere kayıt yaptırdığını unutmamak gerekir. Özellikle 9. sınıf öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyinin en düşük çıkmasını; okulunun, sosyal çevresinin, arkadaş gruplarının, öğretmenlerinin değişmesine ve yeni derslerle karşılaşmasına bağlı olarak öğrencinin bu sürece adapte olma uğraşısıyla açıklayabiliriz. 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyinin düşük çıkmasını da doğru ve yanlış fark edebilme düzeylerinin artması ve gelecekleriyle ilgili kaygılarının ön plana çıkmasıyla kendilerini sınavlara hazırlama ya da özellikle meslek liselerinde gelecekte yapmayı tasarladıkları mesleklerine yönelik yeterliliklerini artırmaya daha fazla yoğunlaşmalarıyla açıklayabiliriz. 10. sınıf öğrencilerindeki şiddet eğilim düzeyinin en yüksek çıkmasını da 9. sınıfta yaşadıkları adapte sorununu aşmış olmalarına rağmen ileri sınıflardaki meslek ve geleceğe hazırlanma kaygılarının farkında olmamaları sonucu daha çok güç mücadelesi, kendilerini ön plana çıkarma ve karşı cinsin ilgisini çekmeye yönelik davranışlara yoğunlaşmalarıyla açıklayabiliriz.

c)-Algılanan Aile Ekonomik Durumu ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 3: Lise öğrencilerinde sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile şiddet eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, yüksek sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilere göre daha yüksektir.

Tablo 6:Algılanan Aile Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	4,025	4	1,006	1,667	,156	
	Gruplar içi	425,556	705	,604			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının gelir değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. ($F_{(4;705)}= 1,667, p>0.05$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, ailenin gelir düzeyi değişkenine göre farklılık gösterir mi?

“Ekonomik olarak ailenizin durumunu nasıl değerlendirirsiniz?”

Tablo 7:Algılanan Aile Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Gelir düzeyi	N	X	S	Standart Hata
Şiddet eğilimi ölçeği	Çok yüksek	6	3,47	1,097	,448
	Yüksek	75	3,05	,766	,088
	Orta	576	2,88	,766	,032
	Düşük	43	2,86	,867	,132
	Çok düşük	10	3,02	,872	,276
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, gelir düzeyi değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermekle birlikte, araştırmaya katılan öğrencilerden gelir durumu çok yüksek olanların şiddet eğilimi ölçeği ortalamasının ($X=3,47$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Gelir durumu yüksek düzeyde olanların ($X=3,05$), çok düşük olanların ($X=3,02$), orta olanların ($X=2,88$), düşük olanların ise ($X=2,86$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Şahan'ın araştırmasında ailenin gelir düzeyi değişkeni ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, ancak sosyo-ekonomik duruma göre saldırganlık düzeyine ilişkin en yüksek ortalamanın sosyo-ekonomik durumunu yüksek olarak algılayan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($x =127.35$). Bunu sırasıyla sosyo-ekonomik durumunu düşük olarak algılayan öğrenciler ($x =127.28$) ve sosyo-ekonomik durumunu orta olarak algılayan öğrenciler ($x =125.43$) izlemektedir.⁵⁰

Kaya'nın araştırmasında, ailenin ekonomik durumu değişkeni ile örneklem saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamış, ancak ailesinin ekonomik durumunu kötü olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.⁵¹

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada, öğrencilerin ailelerinin aylık gelir düzeyi ile Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki ilişkinin 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu ve ailesinin aylık gelir düzeyi 351-700 YTL (Düşük) olan öğrencilerin

⁵⁰ Şahan, a.g.t., s.71-72.

⁵¹ Kaya, a.g.t., s.87.

Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.⁵²

Ailenin ekonomik durumunun çok yüksek oluşu, çocuğun iyi bir eğitim alabilmesi, sportif ve kültürel faaliyetlere katılabilmesi, sınavlara daha iyi imkanlarla hazırlanabilmesi, geleceğe ait kaygı ve stresi daha az yaşaması, toplum içinde kendine güveninin tam olması gibi pek çok getirisi olan bir durumdur. Fakat böyle yüksek olanaklara sahip bir öğrencinin devlet okulları gibi daha çok orta ve alt gelir grubuna ait ailelerin çocuklarının bulunduğu bir ortamda uyum problemini beraberinde getirmesi ve bunun doğal bir sonucu olarak da çevresiyle ve arkadaşlarıyla psiko-sosyal bir çatışmanın içine girmesi kaçınılmazdır. Bu durumun da doğal olarak yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarındaki şiddet eğilim düzeyini artırıcı bir sebep olacağı tahmin edilmektedir.

d)-Okunan Okulun Türü ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 4: Okunan lise türü ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Meslek lisesi öğrencilerinde şiddet eğilimi düzeyi puanları, diğer lise öğrencilerine oranla daha düşüktür

Tablo 8:Okul Değişkenine Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	9,081	6	1,513	2,530	,020	-
	Gruplar içi	420,500	703	,598			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının okul değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(6;703)}= 2,530, p<0.05$)

Soru: Örneklem şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar okunan okul türü değişkenine göre farklılık gösterir mi?

⁵² Ağlamaz, a.g.t.,s.69-70.

Tablo 9:Okul Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Okul Türü	N	X	S	Standart Hata
Şiddet eğilimi ölçeği	Düz Lise	169	2,92	,839	,065
	Anadolu Lisesi	191	2,74	,755	,055
	Sağlık Meslek Lisesi	75	2,85	,851	,098
	İmam Hatip Lisesi	76	3,01	,703	,081
	Endüstri Meslek Lisesi	72	3,00	,641	,076
	Kız Meslek Lisesi	60	3,05	,911	,118
	Ticaret Meslek Lisesi	67	3,02	,617	,075
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, okul türü değişkenine göre şiddet eğilimi ölçeği ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırmaya katılan Kız Meslek Lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimi puanı ortalaması, ($X=3,05$) ile ilk sırada yer almaktadır. Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinin ($X=3,02$), İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ($X=3,01$), Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin ($X=3,00$), Düz lise öğrencilerinin ($X=2,92$), Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin ($X=2,85$), Anadolu Lisesi öğrencilerinin ($X=2,74$) ortalama-ya sahip olduğu görülmektedir. Gruplar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Şahan tarafından yapılan araştırmada, okul türü değişkenine ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı ilişki olduğu ve Meslek Lisesine devam eden öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin ($x=133.82$), genel lise öğrencileri($x=122.40$) ile Anadolu lisesi öğrencilerinden ($x=115.30$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁵³

Kaya'nın araştırmasında, okul türü değişkeni ile saldırgan davranış ölçeği puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamış ancak düz lisede okuyan öğrencilerin saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.⁵⁴

⁵³ Şahan ,a.g.t.,s.77-78.

⁵⁴ Kaya, a.g.t., s.85-86.

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada, öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanlarının öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ve Endüstri Meslek ve Anadolu Endüstri Meslek ve Teknik Lisede öğrenim gören öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının diğer liselerde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.⁵⁵

Kız Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin en yüksek şiddet eğilim düzeyine sahip olmalarını psikolojik ve duygusal yapıları ile cinsiyetlerinden ötürü karşılaştıkları sorunlara bağlayabiliriz. Öncelikle erkek öğrencilere göre fiziksel güç anlamında yetersiz olan kız öğrencilerin yaşadıkları sorunlarda daha yüksek düzeyde psikolojik ve duygusal bunalımlar yaşaması kaçınılmazdır. Ayrıca cinsiyetlerinden ötürü sosyo-kültürel etkenlerle toplumun yüklediği ağır sorumluluk, toplumsal ve ailevi baskılar, ailede, sokakta, medyada kadına yönelik taciz ve şiddete sürekli tanık olmaları, gelecekleriyle ilgili (evlenme, eş seçimi, iş hayatı vb.) planlarının oluşturduğu stres vb durumlar, kız öğrencilerdeki şiddet eğilimini artırmasının bir yansıması olarak bütün öğrencileri kızlardan oluşan kız meslek lisesinde şiddet eğilim düzeyi en yüksek çıkmıştır.

Öğrencilerin tamamının kız olması da burada dikkate alınması gereken bir husus olsa gerektir. Zira karşı cinsle birlikte bulunmak, genç kız ve erkekler için kendini beğendirme kaygısıyla duygusal ve davranışsal olarak daha ölçülü ve dengeli olma çabasını da berberinde getirecektir.

e)-Algılanan Aile Dindarlık Düzeyine Göre Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 5: Lise öğrencilerinde ailenin algılanan dindarlık düzeyi değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Ailelerini yüksek düzeyde dindar olarak algılayan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları düşüktür.

⁵⁵ Ağlamaz, a.g.t., s.57-58.

Tablo 10–Algılanan Aile Dindarlık Düzeyi Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	d	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	10,062	4	2,516	4,227	,002	1-2, 1-3
	Gruplar içi	419,519	705	,595			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının algılanan aile dindarlık düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(4;705)}= 4,227, p<0.01$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, algılanan aile dindarlık düzeyi değişkenine göre farklılık gösterir mi?

“Dindarlık bakımından ailenizi nasıl değerlendiriyorsunuz?”

Tablo 11:Algılanan Aile dindarlık düzeyi değişkenine göre şiddet eğilimi ölçeği puan ortalaması dağılımları

	Aile Dindarlık Düzeyi	N	X	S	Standart Hata
Şiddet eğilimi ölçeği	Çok Dindar	93	3,16	,723	,075
	Dindar	358	2,88	,770	,041
	Orta Düzeyde Dindar	248	2,85	,784	,050
	Dindar Değil	9	2,43	,888	,296
	Hiç Dindar Değil	2	3,58	1,308	,925
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, algılanan aile dindarlık düzeyi değişkenine göre şiddet eğilimi ölçeği ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden ailesi hiç dindar olmayan öğrencilerin şiddet eğilimi puanı ortalamasının ($X=3,58$) ile en yüksek

olduğu anlaşılmaktadır. Ailesi çok dindar olanların ($X=3,16$), ailesi dindar olanların ($X=2,88$), ailesi orta düzeyde dindar olanların ($X=2,43$) ve ailesi dindar olmayanların ($X=2,43$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Gruplar arası anlamlı farkın 1-2,1-3 grupları arasında olduğu görülmektedir.

Din, içselleştirildiği ölçüde bireyin ve toplumun psiko-sosyal yapısını şekillendiren en önemli olgudur. Dinin şiddete ve şiddeti ortaya çıkaran sebeplere yönelik yasaklar içerdiği ve bu yasaklara uyulduğu ölçüde, şiddetin tamamen ortadan kalkması söz konusu olmasa da en azından azalacağı düşünülür. Dindarlık, dinin yaşandığının ve içselleştirildiğinin bir ifadesidir. Dolayısıyla dini içselleştiren bir ailede şiddete başvurulmaması ve orada yetişen çocukların da şiddete tanklık etmemesi öngörülür. Dolayısıyla bu durum, ailelerini “hiç dindar değil” şeklinde algılayan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyinin en yüksek çıkmış olmasında etkili olmuş olabilir.

f)- Anne- Babanın Eğitim Durumu ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 6: - Lise öğrencilerinde anne babanın eğitim durumu değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne ve babasının eğitim durumu yüksek olan lise öğrencilerinin şiddet eğilim düzeyi puanları, diğerlerine oranla daha düşüktür.

Tablo 12: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	6,174	5	1,235	2,053	,069	-
	Gruplar içi	423,407	704	,601			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının anne eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. ($F_{(5;704)}= 2,053, p>0.05$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar anne eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 13: Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Anne Eğitim Durumu	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	Okur-Yazar Değil	29	2,99	,714	,133
	Okur-Yazar	10	3,06	1,110	,351
	İlkokul	425	2,88	,757	,037
	Ortaokul	114	3,07	,816	,076
	Lise	104	2,76	,723	,071
	Üniversite	28	2,82	,980	,185
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, anne eğitim durumu değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermekle birlikte, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin dindarlık puanı ortalamasının ($X=3,07$) ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Annesi okur-yazar olanların ($X=3,06$), annesi okur-yazar olmayanların ($X=2,99$), annesi ilkokul mezunu olanların ($X=2,88$), annesi üniversite mezunu olanların ($X=2,82$) ve annesi lise mezunu olanların ($X=2,76$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması İle İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	2,346	5	,469	,773	,569	-
	Gruplar içi	427,235	704	,607			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. ($F_{(5;704)} = 0,773, p > 0,05$)

Soru: Örneklem şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 15: Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Baba Eğitim Durumu	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	Okur-Yazar Değil	7	3,05	,524	,198
	Okur-Yazar	3	2,98	,525	,303
	İlkokul	283	2,96	,793	,047
	Ortaokul	142	2,90	,790	,066
	Lise	192	2,86	,759	,055
	Üniversite	83	2,79	,778	,085
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, baba eğitim durumu değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığını göstermekle birlikte, araştırmaya katılan öğrencilerden babası okur-yazar olmayanların dindarlık puanı ortalaması ($X=3,05$) ile ilk sırada yer almaktadır. Babası okur-yazar olanların ($X=2,98$), babası ilkokul mezunu olanların ($X=2,96$), babası ortaokul mezunu olanların ($X=2,90$), babası lise mezunu olanların ($X=2,86$) ve babası üniversite mezunu olanların ($X=2,79$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Kaya'nın araştırmasında, baba eğitim düzeyi ile örneklemin saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuş, babası okur-yazar olmayan öğrencilerin saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.⁵⁶

Kaya'nın yaptığı araştırmada, annenin eğitim düzeyi ile saldırganlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamış ancak annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.⁵⁷

⁵⁶ Kaya, a.g.t., s.87-88.

⁵⁷ Kaya, a.g.t., s.86.

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada, öğrencilerin anne öğrenim düzeyi ile Saldırganlık Ölçeği puanları arasındaki farkın 0.001 düzeyinde anlamlı olduğu ve anne öğrenim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁵⁸

Ağlamaz'ın yaptığı araştırmada, baba öğrenim düzeyi ilkokul olan öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puan ortalamalarının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁵⁹

Çocukları şiddet konusunda etkileyen en önemli unsur tabii ki ailedir. Ailesinde kendisine ya da diğer aile bireylerine şiddet uygulanan, ailesinde şiddetin bir sorun çözme yöntemi olarak algılandığı ve şiddete tanıklık eden bir çocuğun gelecekte şiddete başvurması çok yüksek bir olasılıktır. Aile içi şiddetin genellikle eğitim düzeyi ve gelir düzeyi düşük ailelerde uygulandığı varsayılır. Yaptığımız araştırmada anne babasının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin şiddet eğilimi düzeyinin yüksek çıkmasını buna göre değerlendirebiliriz.

g)- Algılanan Okul Akademik Başarı Derecesi ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 7: Lise öğrencilerinde akademik başarı değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları daha düşüktür.

Tablo 16:Algılanan Okul Akademik Başarı Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	6,267	4	1,567	2,609	,035	-
	Gruplar içi	423,314	705	,600			
	Toplam	429,581	709				

⁵⁸ Ağlamaz, a.g.t., s.64.

⁵⁹ Ağlamaz, a.g.t., s.67.

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının okul başarı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(4;705)}= 2,609, p<0.05$)

Soru: Örneklemenin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, okul akademik başarıya değişkenine göre farklılık gösterir mi?

“Okuldaki başarınızı değerlendirdiğinizde kendinizi sınıf içinde aşağıdaki düzeylerdenhangisine yerleştirirsiniz?”

Tablo 2:Algılanan Okul Akademik Başarı Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Okulda Akademik Başarı	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	Çok Başarılı	48	2,75	,787	,114
	Başarılı	290	2,82	,761	,045
	Orta	354	2,99	,778	,041
	Başarısız	13	3,00	1,039	,288
	Çok Başarısız	5	2,57	,246	,110
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, akademik başarı değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden okulda başarısız olanların şiddet eğilimi ölçeği ortalamasının ($X=3,00$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Okulda orta düzeyde başarılı olanların ($X=2,99$), başarılı olanların ($X=2,82$), çok başarılı olanların ($X=2,75$) ve çok başarısız olanların ise ($X=2,57$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Gruplar arası anlamlı fark gözlenmemiştir.

Şahan'ın araştırmasında da okulda akademik başarı değişkenine ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu; başarı durumunu orta ($x=127.75$) ve düşük (127.26) olarak algılayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, başarı durumunu yüksek olarak algılayan öğrencilerden ($x=123.35$) daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁶⁰

⁶⁰ Şahan, a.g.t., s.70.

Kaya'nın araştırmasında, okul akademik başarı düzeyi ile saldırgan davranış puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuş, çok iyi ve çok kötü başarı düzeyine sahip öğrencilerin daha fazla saldırgan davranış sergiledikleri belirlenmiştir.⁶¹

Akademik başarı, lise öğrencilerinin geleceğine ait idealleri konusunda da bize ipuçları verebilir. Çünkü akademik başarısı yüksek olan öğrencilerden ailevi ve toplumsal beklentiler yüksek olduğu gibi, onlara verilen değer de daha yüksektir. Onların ilerde topluma daha fazla katkı sağlayacakları düşünülür. Bu sorumluluk bilinciyle hareket eden başarılı öğrencilerde şiddet eğilim düzeyinin düşük olması beklenir. Fakat akademik başarısı düşük olan öğrencilerin, idealleri olmayan, gelecekle ilgili sorumluluk bilinci gelişmemiş, okul kurallarını ve toplumsal kuralları özümsememiş bireyler olarak düşünülmesi ve toplumdan da başarılı öğrenciler gibi değer ve onay görememeleri, bu öğrencilerdeki şiddet eğilim düzeyini yükseltmiş olabilir.

h)- Hayatın En Uzun Süresinin Geçirildiği Yerleşim Birimi ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 8: Lise öğrencilerinde hayatın en uzun süresinin geçirildiği yerleşim birimi değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Hayatının en uzun süresini il merkezlerinde geçiren öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları, diğerlerine göre daha düşüktür.

Tablo 18: Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması İle İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	2,785	4	,696	1,150	,332	-
	Gruplar içi	426,796	705	,605			
	Toplam	429,581	709				

⁶¹ Kaya, *a.g.t.*, s.85.

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının yerleşim yeri değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(4;705)}= 1,150, p>0.05$)

Soru: Örneklemenin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, hayatın en uzun süresinin geçirildiği yerleşim birimi değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 19: Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Yerleşim Yeri	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	Büyükşehir (Metropol)	40	2,83	,927	,147
	Şehir	100	2,93	,798	,080
	İlçe	473	2,90	,771	,035
	Kasaba	16	2,55	,805	,201
	Köy	81	2,98	,706	,078
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, yerleşim yeri değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermekle birlikte, araştırmaya katılan öğrencilerden hayatının büyük bölümünü köyde geçiren öğrencilerin şiddet eğilimi puanının ortalaması ($X=2,98$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Şehirde geçiren öğrencilerin ($X=2,93$), ilçede geçiren öğrencilerin ($X=2,90$), büyükşehirde geçiren öğrencilerin ($X=2,83$) ve kasabada geçiren öğrencilerin ise ($X=2,55$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Kaya'nın araştırmasında, doğum yeri değişkeni ile saldırgan davranış puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuş ve büyükşehirde doğanların şehir, köy ve kasabada doğanlara oranla saldırgan davranış puanları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca yurtdışında doğanların saldırgan davranış puanları da en yüksek puana sahiptir.⁶²

İnsan sosyal bir varlıktır. Karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi erdemli davranışların ön planda olduğu, karşılıksız sevebilme temeline dayanan insani ilişkilerin çok yoğun olarak yaşandığı bir sosyal çevrede psiko-

⁶² Kaya, a.g.t.,s.83.

duygusal ve zihinsel gelişimini daha sağlıklı bir şekilde sürdürebilir. İşte köy hayatı bu anlamda, insanın gelişimini sağlıklı sürdürebilmesi için gerekli unsurları bünyesinde barındıran bir sosyo-kültürel yapıya sahiptir. İnsan özellikle gelişimi içinde çok önemli bir yere sahip olan çocukluk ve ergenlik dönemlerinde kazandığı düşünce kodlarını hayatının sonuna kadar zihninde barındırır. Bu kodlarla uyumlu sosyal çevrelerde kendini daha rahat ve huzurlu hisseder. Böyle bir sosyal çevreden koparak insani ilişkilerin zayıf olduğu, kalabalıklar içerisinde yalnızlığı yaşadığı, araba gürültülerinin, egzoz dumanlarının, sürekli bir koşuşturmanın yaşandığı şehir hayatına uyumunda doğal olarak problem yaşaması ve bunun da lise öğrencilerindeki şiddet eğilim düzeyini artırması kaçınılmaz bir sonuçtur.

1)-Anne Babanın Ayrı/Birlikte Yaşama Durumu ve Şiddet eğilimi Arasındaki İlişki

Hipotez 9: Lise öğrencilerinde anne-baba yaşam durumu (sağ/ölü, ayrı/birlikte) değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne-babası birlikte yaşayan öğrencilerle annesi ya da babası vefat etmiş öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine göre daha düşüktür.

Tablo 20:Anne Babanın Ayrı/Birlikte Yaşama Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	,947	2	,474	,788	,455	-
	Gruplar içi	413,585	688	,601			
	Toplam	414,532	690				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının anne-babanın ayrı/birlikte yaşama durumudeğişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(2,688)} = 0,788, p > 0.05$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, anne-babanın ayrı/birlikte yaşama durumu değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 21: Anne Babanın Ayrı/Birlikte Yaşama Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Anne Babanın Ayrı/Birlikte Yaşama Durumu	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	Devam Ediyor	641	2,89	,777	,031
	Boşandılar	41	3,05	,780	,122
	Boşanmadılar Ama Ayrı Yaşıyorlar	9	2,92	,638	,213
	Toplam	691	2,90	,775	,029

Sonuçlar, anne-babanın ayrı/birlikte yaşama durumu değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığını göstermekle birlikte, anne-babası boşanmış olan öğrencilerin şiddet eğilimi puanı ortalaması ($X=3,05$) ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Anne-babası ayrı yaşayanların ($X=2,92$) ve anne babası birlikte olanların ise ($X=2,89$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmamızda anlamlı bir fark oluşmamış olsa da anne babası boşanmış ya da ayrı yaşayan öğrencilere göre ailesi birlikte yaşayan öğrencilerin şiddet eğilim düzeylerinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Aile, çocuğun geleceğe güvenle hazırlanması, sağlıklı bir kişilik ve sağlıklı bir psiko-duygusal gelişim sağlayabilmesi açısından hayati öneme sahip bir unsurdur. Ailesi birlikte yaşamayan öğrencilerin stres içinde olmaları, sosyal çevreleriyle sağlıklı iletişim kuramamaları, kendilerini yalnız ve çaresizlik içinde hissetmeleri, gelecekleri konusunda umutsuzluk ve karamsarlık içinde olmaları, sağlıklı psiko-duygusal gelişim sağlayamayacakları için stres ve depresyon yaşama konusunda daha büyük risk altında olmaları, ayrıca içinde buldukları olumsuz durumdan anne ya da babayı ya da her ikisini sorumlu tutarak onlara karşı olumsuz tutum geliştirmeleri öngörülmüştür. İşte anne babası boşanmış ya da ayrı yaşayan öğrencilerdeki şiddet eğilimi düzeyinin yüksek çıkmasını bu şekilde değerlendirebiliriz.

i)- Anne-Babanın Meslek Durumu ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 10: Lise öğrencilerinde anne-babanın meslek durumu değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Anne ve babası sürekli gelir getiren bir meslek sahibi olan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine oranla daha düşüktür.

Tablo 22: Anne Meslek Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması İle İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	5,510	9	,612	1,011	,430	-
	Gruplar içi	424,071	700	,606			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının Anne meslekdeğişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(9;700)}= 1,011, p>0.05$)

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, annenin meslek durumu değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 23: Anne Meslek Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Anne Mesleği	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	İşsiz	15	3,15	1,040	,268
	Ev Hanımı	611	2,88	,758	,031
	İşçi	23	2,91	,785	,164
	Memur	16	2,77	,947	,237
	Öğretmen	10	2,91	1,025	,324
	Doktor, Avukat, Mühendis	3	3,53	,861	,497
	Küçük İşletme (Esnaf, Bakkal)	12	3,37	,810	,234
	Sanayici (Fabrika Vs)	2	2,83	,106	,075
	Çiftçi (Küçük)	4	3,19	,453	,227
	Diğer	14	2,91	,998	,267
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, anne mesleği değişkenine göre şiddet eğilimi puanı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığını göstermekle beraber, araştırmaya katılanlardan annesi doktor, avukat, mühendis olanların şiddet eğilimi ölçeği ortalamasının ($X=3,53$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Annesi küçük işletme sahibi olanların ($X=3,37$), çiftçi (küçük) olanların ($X=3,19$), işsiz olanların ($X=3,15$), işçi, öğretmen ve diğer meslek gruplarından olanların ($X=2,91$), ev hanımı olanların ($X=2,88$), sanayici olanların ($X=2,83$) ve annesi memur olanların ise ($X=2,77$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 24: Baba Meslek Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
Şiddet eğilimi ölçeği	Gruplar arası	7,969	9	,885	1,470	,155	-
	Gruplar içi	421,612	700	,602			
	Toplam	429,581	709				

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının baba meslekdeğişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. ($F_{(9;700)}= 1,470, p>0.05$)

Soru: Örneklerin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, babanın meslek durumu değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 25: Baba Meslek Durumu Değişkenine Göre Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması Dağılımları

	Anne Mesleği	N	X	S	Standart Hata
Şiddet Eğilimi Ölçeği	İşsiz	17	2,74	,813	,197
	İşçi	188	2,91	,786	,057
	Memur	101	2,77	,726	,072
	Öğretmen	13	3,20	,727	,202
	Doktor, Avukat, Mühendis	6	3,26	1,199	,490
	Küçük İşletme (Esnaf, Bakkal)	67	2,79	,699	,085
	Sanayici (Fabrika vs.)	29	3,21	,774	,144
	Çiftçi (Küçük)	77	2,95	,761	,087
	Çiftçi (Büyük)	61	2,92	,848	,109
	Diğer	151	2,91	,787	,064
	Toplam	710	2,90	,778	,029

Sonuçlar, baba mesleği değişkenine göre şiddet eğilimi ölçeği ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermekle beraber, araştırmaya katılanlardan babası doktor, avukat, mühendis olanların şiddet eğilimi puanı ortalamasının ($X=3,26$) ile en yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Babası sanayici olanların ($X=3,21$), öğretmen olanların ($X=3,20$), çiftçi (küçük) olanların ($X=2,95$), çiftçi (büyük) olanların ($X=2,92$), işçi ve diğer meslek grubundan olanların ($X=2,91$), küçük işletme sahibi olanların ($X=2,79$), memur olanların ($X=2,77$) ve işsiz olanların ise ($X=2,74$) ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Kaya'nın araştırmasında, anne meslek durumu değişkeni ile örneklemin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklar bulunamamış ancak, annesi memur olan öğrencilerin saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.⁶³

Araştırmamızda anne babası doktor, avukat, mühendis ve polis, asker, hemşire gibi diğer meslek gruplarından olan lise öğrencilerinin şiddet eğilim

⁶³ Kaya, a.g.t. s.87.

düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu meslek gruplarının ortak özelliği, yapılan işlerin yoğunluğundan dolayı bu meslekten olan anne ve babanın çocuklarına zaman ayırmakta sıkıntı yaşamasıdır. Anne ve babanın çocuğuyla ilgilenmesi, onunla vakit geçirmesi çocuğun psiko-duygusal ve zihinsel gelişimini sağlıklı sürdürebilmesi ve sosyalleşmesi açısından son derece önemlidir. Yaptıkları görevleri icabı anne ve babanın çocuğuyla yeteri kadar ilgilenememesi çocuğun hele de ergenlik dönemi içinde olan lise öğrencisinin psiko-sosyal ve zihinsel gelişimini olumsuz etkileyeceğinden, ergenin daha agresif davranışlar sergilemesine, sosyalleşmesinin sıkıntılı geçmesine ya da içine kapanık bir psikolojik yapıya bürünmesine sebep olur. Anne ve babanın mesleğine göre şiddet eğilim düzeyini çocuklarıyla ilgilenebilme durumuna göre değerlendirebiliriz.

J)- Ailede Ölüm Yaşanması Durumu ve Şiddet Eğilimi Düzeyi

Hipotez 11: Ailede ölüm yaşanması değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. Ailesinde ölüm olayı yaşanan öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puanları diğerlerine oranla daha düşüktür.

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, ailede ölüm olayı yaşanması değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 26: Ailede Ölen Olma Değişkenine Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili T Testi Sonuçları

	Ailenizde ölen oldu mu?	N	X	S	Standart Hata	t	Sd	p
Şiddet eğilimi ölçeği	Evet	108	3,03	,747	,072	1,830	708	,068
	Hayır	602	2,88	,782	,032			

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının ailede ölüm olayı yaşanması değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. $t(708) = 1,830$, $p > 0.05$

Araştırmaya katılan öğrencilerden ailesinde ölen biri olanların şiddet eğilimi ölçeği ortalaması ($X=3,03$), olmayanların ise ($X=2,88$) 'dir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, iki grubun da ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Soru: Örneklemin şiddet eğilimi ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, ailede öldürülen olması değişkenine göre farklılık gösterir mi?

Tablo 27: Ailede Öldürülen Birinin Olması Değişkenine Şiddet Eğilimi Ölçeği Puan Ortalaması ile İlgili T Testi Sonuçları

	Ailenizde öldürülen oldu mu?	N	X	S	Standart Hata	t	Sd	p
Şiddet eğilimi ölçeği	Evet	11	3,30	1,109	,334	1,695	708	,091
	Hayır	699	2,90	,772	,029			

Tablo incelendiğinde, şiddet eğilimi ölçeği puan ortalamasının, ailede öldürülen birinin olması değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. $t(708)=1,695$, $p>0.05$

Araştırmaya katılan öğrencilerden ailesinde öldürülen biri olanların şiddet eğilimi ölçeği ortalaması ($X=3,30$), olmayanların ise ($X=2,90$) 'dır. Sonuçlar değerlendirildiğinde, iki grubun da ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Araştırmamızda ailesinde ölüm/öldürülme yaşanan öğrencilerin şiddet eğilim düzeylerinin –anamlılık düzeyine ulaşmasa da- diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Ölüm olgusu, kaygı, stres, yalnızlık, depresyon, korku vb pek çok duyguların yaşanmasına sebep olan ve insanın zihinsel dünyasında derin izler bırakan bir olgudur. Ölüm karşısında hissedilen kaygı, stres, yalnızlık, depresyon, korku gibi duygular aynı zamanda insanda şiddet eğilimini de artıran duygulardır. Dolayısıyla ailesinde ölüm yaşanan öğrencilerdeki şiddet eğilim düzeyinin yüksek çıkmasını ölümün psikolojik ve duygusal etkilerine bağlayabiliriz.

d. Sonuç ve Öneriler

d.1. Sonuç:

İnsan varlığını anlamaya yönelik her çalışma entelektüel bir değer taşır. Yaşamın doğal bir seyri olarak gelişimini sürdüren ve bu süreçte değişen, dönüşen ve kendini yenileyen insana etki eden olguların araştırılması, insanı anlayabilme konusunda ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle lise öğrencilerinin gelişim süreci olarak içinde buldukları ergenlik dönemi, gelişimin ve değişimin hem fiziksel hem biyolojik hem de psikolojik ve duygusal olarak en hızlı yaşandığı, etkilerinin ömür boyu devam ettiği çok önemli bir dönemdir. Bu dönem ergen için içsel huzursuzluğun, yalnızlığın, umutsuzluğun, çatışmanın yaşandığı ve kişiyi intihara sürükleyebilecek psikolojik travmaları barındıran

hassas bir dönemdir. Ergenlik dönemi içinde bulunan lise öğrencilerinde, şiddet eğilimleri üzerinde hangi faktörlerin ne derece etkili olduğunun tespiti ergenlik dönemi sorunlarının sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi; öğrencilerdeki şiddet eğiliminin biyolojik, psikolojik, bireysel, toplumsal, ailevi ve okulla ilgili faktörlerin ortaya konması ve bu faktörlerin öğrencilerin şiddet davranışında bulunmaları üzerindeki etkilerinin incelenebilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Lise öğrencilerinde şiddet eğiliminin cinsiyet, sınıf düzeyi (yaş),okunan lise türü, algılanan sosyo-ekonomik durum, hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim birimi, ailenin algılanan dindarlık düzeyi, anne-babanın ayrı/birliktelik durumu, anne-babanın eğitim durumu, anne-babanın meslek durumu, algılanan akademik başarı, ailede ölen/öldürülen olma durumu gibi demografik özelliklerle ilişkisi bu araştırmanın temel konusunu oluşturmuştur.

Araştırmamız 2011-2012 eğitim öğretim yılının I. döneminde Ankara Polatlı İlçesi'nde bulunan 10 farklı lisenin 9.10.11.12. sınıflarında okuyan ve tesadüfi örneklem yoluyla seçilen (418 erkek-292 kız) 710 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda kişisel bilgi formu yanında şiddet eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Anketi oluşturan maddelerin likert tipinde iki tip beşli derecelendirme seçenekleri bulunmaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde yüzde ve frekans dağılımı, aritmetik ortalama, t-testi,varyans analizi (Anova), Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma, analizi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerde iki grup arasındaki anlamlılık ilişkisi t-testi, ikiden fazla gruplarda ise varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda tutum düzeylerinin farklılaştığına ilişkin bir sonuca varıldığında, hangi gurupların tutum düzeylerinde farklılaşmalar bulunduğunu tespit etmek için Lsd Post-hoc testi uygulanmıştır. Demografik değişkenler ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkiyi tespit etmek için de t-test ve ANOVA'dan yararlanılmıştır. Araştırmada öncelikle lise öğrencilerinin şiddet eğilimi düzeyi ile demografik değişkenler karşılaştırılmış ve aralarındaki ilişki ve farklar tespit edilmiştir. Yapılan genel şiddet eğilimi düzeyi ile demografik değişkenlerin karşılaştırmaları sonucunda şu verilere ulaşılmıştır:

-Cinsiyet değişkeni ile şiddet eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı, kız öğrencilerin şiddet eğilimi düzeyinin erkek öğrencilere nispetle daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

-Sınıf değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. En yüksek şiddet eğilimi puan ortalamasına 10.sınıfta okuyan öğrenciler sahipken, en düşük puan ortalaması 9. Sınıfta görülmektedir. Fakat 10. sınıflara ait en yüksek ortalama, 11. ve 12. sınıfa yükseldikçe düşüş göstermektedir.

-Ailenin algılanan gelir durumu değişkeni ile şiddet eğilimi arasında anlamlı ilişki yoktur. Bununla birlikte, en yüksek şiddet eğilimi puan ortalamasına çok yüksek gelir grubuna mensup öğrenciler sahipken, en düşük şiddet eğilimi puan ortalaması düşük gelir grubunda görülmektedir.

-Okunan okul türü değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. En yüksek şiddet eğilimi puan ortalamasına Kız Meslek Lisesinde okuyan öğrenciler sahipken, en düşük puan ortalaması, Anadolu Lisesi öğrencilerinde görülmektedir.

-Aile dindarlık düzeyi algısı değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. En yüksek şiddet eğilimi puan ortalamasına aile dindarlık düzeyini hiç dindar değil olarak değerlendiren öğrenciler sahipken, en düşük puan ortalaması, ailesini orta düzeyde dindar ve dindar değil olarak algılayan öğrencilerde görülmektedir.:

-Anne eğitim durumu değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki yoktur. Bununla birlikte, en yüksek şiddet eğilimi puan ortalamasına annesi ortaokul mezunu olan öğrenciler sahipken, en düşük puan ortalaması, annesi lise mezunu olan öğrencilerde görülmektedir.

-Baba eğitim durumu değişkeni ile şiddet eğilimi arasında anlamlı ilişki yoktur. Veriler, babanın eğitim düzeyinin, gencin şiddet eğilim düzeyini etkilemediğini göstermektedir.

-Algılanan akademik başarıdeğişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır. En yüksek şiddet eğilim puan ortalamasına okulda başarısız olan öğrenciler sahiptir.

-Yerleşim yeri değişkeni ile şiddet eğilim düzeyi arasında anlamlı ilişki yoktur.

-Anne-babanın ayrı/birliktelik durumudeğişkeni ile şiddete eğilim arasında anlamlı ilişki yoktur.

- Anne mesleği değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki yoktur. Annenin mesleği, şiddet eğilimini etkilememektedir.

- Baba mesleği değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki yoktur. Babanın mesleği, gencin şiddet eğilimi düzeyini etkilememektedir.

-Ailede ölüm olayı yaşanması değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki yoktur. Ailede ölüm olayına şahit olmak, gencin şiddet eğilimi düzeyini etkilememektedir.

-Ailede öldürülme olayı yaşanması değişkeni ile şiddet eğilimi düzeyi arasında anlamlı ilişki yoktur. Ailede öldürülmesi olayına şahit olmak, gencin şiddet eğilimi düzeyini etkilememektedir.

d.2. Öneriler:

Araştırma bulgularına ve sonuçlarına dayalı olarak okullarda şiddet sorununa ilişkin olarak ailelere, eğitimcilere ve yetkililere yapılan öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

d.2.1-Ailelere Yönelik Öneriler

-Ailelerin, aile içi şiddetin çocuklarının biyolojik, psikolojik ve duygusal yapıları üzerinde oluşturacağı tahribat konusunda daha duyarlı olmaları ve sorunlarını sözlü ya da fiziksel şiddet uygulayarak çözmeye çalışmaktan kaçınmaları gerekmektedir.

-Ailelerin çocuklarına zaman ayırmaları, onlarla iyi bir iletişim içinde olmaları, empati kurarak onları anlamaya çalışmaları, onları her şekilde rencide edici küçük düşürücü söz ve davranıştan kaçınmaları gerekmektedir.

-Şiddeti dışlayan bireylerin yetişmesi, şiddetin öncelikle aileden uzaklaştırılmasıyla mümkün olacağından, şiddeti önlemeye yönelik dini öğretilerin içselleştirilmesi için ailelerin teşvik edici bir tutum sergilemeleri gerekmektedir.

-Çocuklarının izledikleri TV programlarını takip ederek, çocukları üzerinde olumsuz etkiler bırakabilecek başta şiddet içerikli programları izlemelerine izin verilmemelidirler.

-Çocuklarının arkadaş grupları iyi bilinmeli ve çocuklarını kötü alışkanlıklar edindirecek kişilerle arkadaşlık kurmaları engellenmelidir. Bunun içinde çocuklarını sokaktan uzaklaştırıp aileye bağlayacak sevgi ortamının oluşturulması konusunda daha çok gayret sarf edilmelidir.

-Çocuğa okuma alışkanlığı kazandırılmalı, sportif ve kültürel faaliyetlere katılması konusunda cesaretlendirilmelidir.

-Çocukta, kendisine zarar verecek ve onu şiddete sürükleyecek kötü alışkanlık ya da alışkanlıklar saptanmışsa, onları aileden daha da uzaklaştıracak derecede aşırı tepki vermeden okulun rehberlik servisinin tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmelidirler.

d.2.2- Eğitimcilere Yönelik Öneriler

-Okullarda şiddet olaylarının azaltılması için öncelikle şiddetin zararlarının ve şiddetin bir sorun çözme aracı olmadığına iyi anlatılması gerekmektedir.

dir. Ayrıca öğrencilere empati kurma, öfke kontrolü, iletişim, sorunlarla baş edebilme becerileri kazandıracak etkinliklere daha fazla yer verilmelidir.

-Okullarda öğrenci sorunlarıyla yakından ilgilenilmesi, onların sorunlarının küçümsenmemesi ve bu konuda okul rehberlik servislerinin daha aktif hale getirilmesi gerekmektedir.

-Okullarda öğrencilerin sosyalleşmelerine katkı sağlayacak onların ilgisi- ni çekecek çeşitli sportif ve kültürel etkinliklere daha fazla yer verilmesi, bu etkinliklerde öğrencilerin sorumluluk almaları konusunda teşvik edilmeleri yararlı olabilir.

-Öğrencilerin kendine güvenen, sorumluluk bilici kazanmış, çevresiyle iyi ilişkiler kurabilen, kişilik sahibi bireyler olarak yetiştirilebilmelerine katkı sağlayacak eğitim programlarına ağırlık verilmelidir.

-Şiddet ve saldırgan davranışların ortaya çıkmasında risk faktörlerini oluşturan saygısızlık, bencillik, tahammülsüzlük, hoşgörüsüzlük, sabırsızlık, kıskançlık gibi olumsuz tutum ve davranışlara karşı etik değerlerin benimsetilmeye çalışılması önemlidir.

-Şiddete eğilimli olan ve arkadaşlarıyla sürekli sorunlar yaşayan öğrenciler tespit edilmeli ve velileriyle işbirliği içerisinde gerekli psikolojik ve rehberlik destek alması konusunda yardımcı olunmalıdır.

d.2.3.- Yetkililere Yönelik Öneriler

-Şiddet ve şiddet eğilimine yol açan etkenleri anlama ve anlamlandırma- da bireyin sosyal ve psikolojik yapısını etkileyen, şekillendiren ve dönüştüren en önemli unsur olan ailenin şiddet konusunda eğitilmesi için gerekli eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Buna ilaveten ailelere çocuklarıyla daha sağlıklı iletişim konusunda rehberlik hizmetinin verilmesi gerekmektedir.

-Yaşamımızda sosyal adaletsizlik, haksızlık, toplum vicdanını yaralayan girişimler gibi şiddete zemin hazırlayan unsurların ortadan kaldırılması için etik değerlerin önemsenmesine yönelik politikaların üretilmesi gerekmektedir.

-Okul güvenliğine önem verilmesi, bütün okulların güvenlik kameralarıyla donatılması, özel güvenlik kadrolarının verilmesi ve özellikle okul giriş ve çıkış saatlerinde polis ekiplerinin de okul çevrelerinde devriye gezmelerinin sıklaştırılması gerekmektedir.

-Şiddete yönelik eylemlerin hukuki müeyyidelerinin ağırlaştırılarak caydırıcı hale getirilmesi ve medyada şiddete özendirici yayınlara izin verilmemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAK**, Nurşen, “Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet”, *Bilig(Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı.30, Yaz, 2004.
- AĞLAMAZ**, Turabi, *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2006.
- ALBAYRAK**, M., *Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım Kılavuzu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005/2006.
- ARICAK**, Osman Tolga, *Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- AYAN**, Sezer, *Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*, (Sivas İlköğretim II: Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sivas, 2007.
- BAL**, H., *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, SDÜ Basımevi, Isparta, 2001.
- BALKIS**, M., DURU, E., BULUŞ, M., “Şiddete Yönelik Tutumların Öz Yeterlilik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu İle İlişkisi”, *Ege Eğitim Dergisi*, (6) 2:83, 2005.
- BERGER**, P, L, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, (Çev.: A. Coşkun), İnsan Yayınları, İstanbul, 1993.
- BUDAK** Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, İkinci Basım, Ankara, 2003.
- ÇABUK-KAYA**, N., *Şiddetin Sosyal Dinamikleri*. Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu. (105-119). 20-21 Mayıs. Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 2006.
- DEMİR**, S., ‘Aile İçi Şiddetin Çocuk Açısından Değerlendirilmesi’, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1997, s.9.
- EARGED** (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, MEB), *Öğrencilerin Şiddet Algısı*, Ankara, 2008. (Erişim: www.meb.gov.tr. 01.05.2008)
- ERTEN**, Yavuz & Ardalı, Cahit, “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psiko-sosyal Yapıları”, *Şiddet, Cogito*, sayı 6-7. Kış-Bahar, ss143-164, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1996.
- EYİDOĞAN**, Füsün vd, MEB İlköğretim Veli Rehberi “Çocuğum Okula Gidiyor”, 10. Bölüm Okulda Şiddet, Erişim: http://iogm.meb.gov.tr/files/ilkogretim_veli_rehberi/index.html (19.10.2010).
- HASKAN**, Özlem, *Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

- HOBART**, Mark, “Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru”, (İngilizceden Çeviren: Yurdanur Salman), *Şiddet, Cogito*, Sayı:6-7, Kış-Bahar,51-64,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1996.
- İÇLİ**,T.,“Çocuk, Şiddet, Suç ve Medya”,*Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberlerinin Sunumunun Toplum Üzerindeki Etkileri Sempozyumu*, Ankara, Mart 2002
- KAYA**, Fadime, *Lise Öğrencilerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkışına Katkıda Bulunan Faktörlerin Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,2009.
- KESEN**,N.F., DENİZ,M.E.,DURMUŞOĞLU,N,“Ergenlerde Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki : Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17 (353-364).
- KOÇ**,Bozkurt, *Okullarda Şiddet*, e Yazı Yayınları, İstanbul, 2011.
- KÖKNEL**, Özcan, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar, İstanbul,1996.
- KUÇURADI**,I.,*Şiddete Felsefeyle Bakınca. Şiddet Sempozyumu. (7-14). 3 Mart, Türk Tabipler Birliği Yayınları*, Ankara 2007.
- MİCHAUD**, Yves,*Şiddet*,(çev.Cem Muhtaroğlu), İstanbul, 1986.
- _____, *Şiddet*, (çev.Cem Muhtaroğlu), İletişim Yayınları, İstanbul,1991.
- ÖĞÜLMÜŞ**, S.,“Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler”,*Eğitime Bakış Dergisi*,Sayı:7 (16-43), Aralık 2006.
- _____, *Okullarda Şiddet ve Önlenmesi*. (S. Gelbal, Ed.),“Okullarda Şiddetin Önlenmesi: Mevcut Uygulamalar ve Sonuçları” içinde (ss. 25-48),Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara,2007.
- YILDIRIM**, A, *Sıradan Şiddet*, Boyut Kitapları, İstanbul,1998.
- POLAT**, O.,*Çocuk ve Şiddet*, Der Yayınları, İstanbul,2001.
- SAMİ**, Şemsettin, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1987.
- SENCER**, M.,*Toplumbilimlerde Yöntem*, Beta Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1989.
- SEYİDOĞLU**, Halil, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Güzem Yay. İstanbul 2000.
- SÜTÇÜ**,Serap T.,AYDIN,A.,SORİAS,O.,“Ergenlerde Öfke ve Saldırganlığı Azaltmak için Bilişsel Davranışçı Bir Grup Terapisi Programının Etkililiği”,*Türk Psikoloji Dergisi*, Aralık 2010, 25 (66), 57-67
- ŞAHAN**, Mehmet, *Lise Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.
- T.C. BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞI**, *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*, Sayı:Aralık1993- Aralık1994, Aralık, 2000.

- _____, Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı, Sayı:Aralık1993- Aralık1994, Aralık, 2000.
- _____, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Bilim Serisi 113, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1998.
- TEZCAN**,Mahmut, “Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul”, *Şiddet, Cogito*, Sayı:6-7, Kış-Bahar,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- _____,*Eğitimde Şiddet Olgusunun Sosyolojik Kaynakları*,6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Adnan Menderes Üniversitesi,Ekim 2009.
- WHO** Dünya Sağlık Raporu (Şiddet ve Sağlık Dünya Raporu)[www.http//undp.un.org tr./who/bulten/turk/bulten9.htm](http://undp.un.org.tr./who/bulten/turk/bulten9.htm) (Erişim Tarihi 12.09.2007).
- UYSAL**,Aynur.,*Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansıması*,Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,İzmir,2003.
- ÜNSAL**, Artun, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *Şiddet, Cogito*, Sayı:6-7, Kış-Bahar, 29-36,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- YAPICI**, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.
- YAVUZER**,Yasemin, *Saldırganlığı Önlemeye Yönelik Psiko-eğitim Programlarının Lise Öğrencilerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,2009.